

פיענוח המכות

Understanding the Plagues

(1) שמות ד, כב-כג

וַאֲמַרְתָּ אֶל פַּרְעֹה כֹּה אָמַר ה' בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל:
וַאֲמַר אֵלַיִךְ שְׁלַח אֶת בְּנִי וַיַּעֲבֹדֵנִי וְהִמָּאֵן לִשְׁלַח
הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת בְּנֶךָ בְּכֹרְךָ:

(2) דברים כו:ח

וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבִמְרָא גָדֹל וּבִאֲתוֹת וּבִמִּפְתִּים:

(3) רמב"ם הלכות חמץ ומצה נוסח ההגדה

דבר אחר, **ביד חזקה** שתיים, **ובזרוע נטויה** שתיים, **ובמורא גדול** שתיים, **ובאותות** שתיים, **ובמופתים** שתיים, אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, ואלו הן: דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות, רבי יהודה היה נותן בהם סימן **דצ"ך עד"ש באח"ב**.

(4) בראשית טו, יג-טז

וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יִדְעָ תִּדְעָ כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:
וְגַם אֶת הָגוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי וְאַחֲרָיִךְ בֵּן יִצְחָק בְּרַכְשׁ גְּדוֹל:
וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבֹּר בְּשִׁיבָה טוֹבָה:
וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא שָׁלֵם עוֹן הָאֹמְרִי עַד הֵנָּה:

א. דם

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כִּבֵּד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לִשְׁלַח הָעָם: **לֵךְ אֶל פַּרְעֹה בְּפִקְרָה הִנֵּה יֵצֵא הַמִּיָּמָה** וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל שַׁפַּת הַיָּאֹר וְהַמָּטָה אֲשֶׁר נִהְפֶךְ לְנַחֵשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ: וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחֵנִי אֵלַיִךְ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי בְּמִדְבָּר וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה: כֹּה אָמַר ה' **בְּזֹאת תִּדְעָ כִּי אֲנִי ה'** הִנֵּה אֲנֹכִי מִקְּדָה בַּמָּטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֹר וְנִהְפְּכוּ לָדָם:

ב. צפרדע

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה **בֹּא אֶל פַּרְעֹה** וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי: וְאִם מֵאֵן אֲתָּה לִשְׁלַח הִנֵּה אֲנֹכִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצִּפְרָדִּים.

ג. כנים

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֹמַר אֶל אֶהֱרֹן נִטָּה אֶת מַטְּךָ וְהָךְ אֶת עֶפְרַת הָאָרֶץ וְהָיָה לְכֹנֶס בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

ז. ערוב

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִשְׁכֵּם בִּבְקָר וְהִתִּיצַב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּימָה וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח עַמִּי וְעַבְדִּנִּי: ... וְהִפְלִיתִי בַּיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הִיּוֹת שָׁם עֹרֵב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בִּקְרֹב הָאָרֶץ:

ה. דבר

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה **בֹּא אֶל פַּרְעֹה** וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וְעַבְדִּנִּי: כִּי אִם מֵאֵן אֲתָה לְשַׁלַּח וְעוֹדֶךָ מַחְזִיק בָּסֶ: הִנֵּה יָד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמָלִים בִּבְקָר וּבְצֹאן דָּבָר כָּבֵד מְאֹד:

ו. שחין

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֵא חֲפָנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזִרְקוּ מֹשֶׁה הַשְּׁמִימָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:

ז. ברד

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִשְׁכֵּם בִּבְקָר וְהִתִּיצַב לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וְעַבְדִּנִּי: כִּי בַּפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שְׁלַח אֶת כָּל מִגְפָּתִי אֶל לִבְךָ וּבַעֲבֹדֶיךָ וּבַעֲמֹךָ **בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֲנִי כֹמֵד בְּכָל הָאָרֶץ:**

ח. ארבה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה **בֹּא אֶל פַּרְעֹה** כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבֹו וְאֶת לֵב עַבְדִּיו לְמַעַן שְׁתִּי אֹתָתִי אֱלֹהֵי בְקָרְבוֹ: וְלַמַּעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנִי בִנְךָ וּבֶן בִּנְךָ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בַּמִּצְרִים וְאֶת אֹתָתִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה': וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן אֶל פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד מָתִי מֵאֲנֶתָ לַעֲנֹת מִפְּנֵי שְׁלַח עַמִּי וְעַבְדִּנִּי: כִּי אִם מֵאֵן אֲתָה לְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הֲנִי מֵבִיא מָחָר אֲרֶבֶה בְּגִבְלֶךָ:

ט. חשך

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וְיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּמַּשׁ חֹשֶׁךְ: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

נספח: "דבר אחר..."¹

(5) הגדת ארץ ישראל (הודות לידדי ר' יונתן קרני)

וַנַּעֲזֶק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יי אֶת קִלְנוּ,

וַיֵּדָא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמָלְנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ.

וַיִּזְעַקנוּ יי מִמַּעֲרִים,

לא על ידי מלאך, לא על ידי שרף, לא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו.

בֵּיד חֲזָקָה, שְׁתִּים,

וּבְזִרְעֵ נְטוּיָה, שְׁתִּים,

בְּמִדָּא גְדוֹלָה, שְׁתִּים,

בְּאִתּוֹת, שְׁתִּים,

וּבְמִפְתִּים, שְׁתִּים.

אלו עשר מכות שהביא המקום ברוך הוא על המצרים במצרים.

והוציאנו משם, שנאמר: וְאֶתְנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם.

(6) נוסח ההגדה לרמב"ם (בסוף הל' חמץ ומצה)

וַיִּזְעַקנוּ יי מִמַּעֲרִים, לא על ידי מלאך, לא על ידי שרף, ולא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו...

בֵּיד חֲזָקָה, זה הדבר, כמו שנאמר הנה יד יי הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד

ובזרוע נטויה, זו החרב, כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים

ובמורא גדולה, זה גילוי השכינה, כמו שנאמר או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים

ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך

ובאותות, זה המטה, כמו שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות

ובמופתים, זה הדם, כמו שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן

דבר אחר, בֵּיד חֲזָקָה, שְׁתִּים, וּבְזִרְעֵ נְטוּיָה, שְׁתִּים, וּבְמִדָּא גְדוֹלָה, שְׁתִּים, וּבְאִתּוֹת, שְׁתִּים, וּבְמִפְתִּים, שְׁתִּים,

אלו עשר המכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים, ואלו הן, דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין,

ברד, ארבה, חושך, מכת בכורות: רבי יהודה היה נותן בהם סימן, דעך עדש באחב:

(7) שמות ה:ג

וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נִלְכָּה זֶה דֶּרֶךְ שְׁלִשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחַהּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ פֶּן יַפְגְּעֵנוּ בְּדָבָר אוֹ בְּחֵרֶב:

(8) שמות ד, א-ט

וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה': וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' מִזֶּה מַה־זֶּה בִּידְךָ

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה וַיְהִי לְנַחֲשׁ וַיִּנָּס מֹשֶׁה מִפָּנָיו: וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזֵ

בְּזַנְבּוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפּוֹ: לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵם אֱלֹהֵי אֲבֹהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק

וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר ה' לוֹ עוֹד הִבֵּא־נָא יָדְךָ בַּחֲזִיק וַיָּבֵא יָדוֹ בַּחֲזִיק וַיִּזְעַק וַהֲנֶה יָדוֹ מִצַּרְעַת כְּשֶׁלֶג: וַיֹּאמֶר הַשֵּׁב יָדְךָ

אֶל־חֲזִיקְךָ וַיָּשֵׁב יָדוֹ אֶל־חֲזִיקוֹ וַיִּזְעַק מִחֲזִיקוֹ וַהֲנֶה־שָׁבָה כְּבָשָׂרוֹ: וַהֲיָה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל הָאֵת הָרִאשׁוֹן

וְהֵאֱמִינוּ לְקוֹל הָאֵת הָאַחֲרוֹן: וַהֲיָה אִם־לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וְלִקְוֹת מִיָּמִי הַיּוֹם

וְשִׁפְכֵת הַיִּבְשָׁה וְהָיוּ הַמִּים אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיָּאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיָּבֶשֶׁת:

¹ ע"פ דבריו של פרופ' דוד הנשקה